

Sygn. akt II CSK 535/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 25 czerwca 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący, sprawozdawca)
SSN Władysław Pawlak
SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa K.K. i M.K.
przeciwko Towarzystwu Ubezpieczeń [...] Spółce Akcyjnej w Ł.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 25 czerwca 2020 r.,
skargi kasacyjnej powodów
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...].
z dnia 24 stycznia 2018 r., sygn. akt I ACa [...],

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Powodowie K.K. i M.K. domagali się zasądzenia od pozwanego Towarzystwa Ubezpieczeń [...] S.A. w Ł. kwot po 80 000 zł z tytułu odszkodowania za znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej wskutek śmierci małoletniego syna J.

(art. 446 § 3 k.c.) oraz kwoty 10 000 zł z tytułu kosztów pogrzebu i postawienia nagrobka (art. 446 § 1 k.c.).

Wyrokiem z dnia 15 marca 2017 r., Sąd Okręgowy w Ł. oddalił to powództwo. Ustalił, że w 2007 r. powódka zaszła w pierwszą ciążę, która przebiegała prawidłowo. W dniu 13 października 2007 r. została przyjęta do Niepublicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej [...] w K., posiadającego ubezpieczenie OC na podstawie umowy zawartej z pozwanym, w celu odbycia porodu. Po kilkunastu godzinach bezskutecznej akcji porodowej, przeprowadzono zabieg cesarskiego cięcia; dziecko zostało wydobyte w stanie ciężkim, bez akcji serca i oddechu w stanie ciężkiego niedotlenienia okołoporodowego. Zostało przewiezione do Kliniki Intensywnej Terapii i Patologii Noworodka Szpitala Klinicznego nr [...] w Z., następnie do Szpitala Centrum Pediatrii w S., gdzie zmarło w dniu 14 marca 2008 r. Wyrokiem z dnia 7 grudnia 2015 r. w sprawie III K [...], Sąd Rejonowy [...] w K. uznał lekarza dyżurnego na oddziale, w którym przebywała powódka oraz ordynatora tego oddziału, za winnych popełnienia przestępstwa stypizowanego w art. 160 § 2 i § 3 k.k., polegającego na tym, że w dniu 16 października 2007 r. nieumyślnie narazili dziecko powódki na bezpośrednie niebezpieczeństwo utraty życia przez brak rozpoznania we właściwym czasie wewnątrzmacicznego niedotlenienia dziecka i nie nakazanie ciągłego kardiograficznego nadzoru dziecka, w wyniku czego powódka urodziła syna J., u którego stwierdzono encefalopatię niedokrwienną - niedotleniową. Na podstawie opinii biegłych sądowych z zakresu ginekologii i położnictwa oraz neonatologii, Sąd Okręgowy ustalił w rozpoznawanej sprawie, że w postępowaniu personelu medycznego placówki, za który odpowiedzialność ponosi pozwany ubezpieczyciel, doszło w trakcie porodu powódki do nieprawidłowości w postaci nienależytego nadzoru nad jego przebiegiem, pozostającego w związku z powstaniem u dziecka niedotlenienia okołoporodowego oraz stwierdzonych uszkodzeń organizmu, które doprowadziły do zgonu dziecka. Oboje rodzice przeżyli szok i traumę związaną ze złym stanem urodzeniowym dziecka, a następnie jego śmiercią. Powódka przejawiała objawy typowe dla reakcji żałoby, mimo to zdecydowała się na szybki powrót do pracy w charakterze doradcy w banku. Powód kontynuował pracę zawodową, nie korzystał ze zwolnienia lekarskiego. Po upływie kilku miesięcy powódka powtórnie

zaszła w ciążę i urodziła w dniu 19 maja 2009 r. zdrowe dziecko, co poprawiło jej ogólny stan psychiczny, choć wiązało się z lękiem o przebieg kolejnej ciąży. Oboje rodzice pamiętają o zmarłym synku, jednakże przeżycia związane z jego chorobą i śmiercią nie mają istotnego wpływu na ich aktywność zawodową i życiową. Powodowie opłacili pogrzeb dziecka i postawili na jego grobie pomnik według własnego projektu. Pismem, doręczonym stronie pozwanej w dniu 19 listopada 2009 r., małżonkowie domagali się odszkodowania z tytułu śmierci dziecka w kwotach po 100.000 zł na rzecz każdego z nich oraz zwrotu kosztów pogrzebu w wysokości 10.000 zł. Decyzją z dnia 22 września 2010 r. pozwany ubezpieczyciel odmówił zaspokojenia tych żądań.

Dokonując oceny prawnej ustalonych faktów, Sąd pierwszej instancji podniósł, że co do zasady pozwany odpowiada za działania i zaniechania ubezpieczonego, które doprowadziły do śmierci dziecka stron, ale w sprawie nie zaszły przesłanki do przyznania powodom - na podstawie art. 446 § 3 k.c. - żądanego odszkodowania w kwotach po 80 000 zł na rzecz każdego z nich. Powodowie, mimo oczywistej żałoby po stracie dziecka, nie wykazali, aby w wyniku śmierci synka doszło do znacznego pogorszenia się ich sytuacji życiowej. Nie udowodnili negatywnych następstw śmierci syna w ich sferze majątkowej. Sąd pierwszej instancji podniósł, że art. 446 § 3 k.c. odnosi się do szkody wyłącznie majątkowej, a to wobec możliwości dochodzenia zadośćuczynienia za krzywdę wywołaną śmiercią małoletniego dziecka (która nastąpiła przed dniem wejścia w życie art. 446 § 4 k.c.), na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 24 § 1 k.c. Powodowie nie sformułowali, jednakże roszczenia o zadośćuczynienie, stąd powództwo podlegało oddaleniu.

Wyrokiem z dnia 24 stycznia 2018 r. Sąd Apelacyjny w [...]. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że zasądził od pozwanego na rzecz powodów solidarnie kwotę 10.000 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 22 września 2010 r. do dnia zapłaty, zasądził od pozwanego na rzecz każdego z powodów kwoty po 15.000 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 22 września 2010 r. z tytułu odszkodowania za znaczne pogorszenie ich sytuacji życiowej, a także oddalił powództwo oraz apelację powodów w pozostałej części. Aprobując ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji, zgodził się co do zasady

z wywodami tego Sądu dotyczącymi wykładni art. 446 § 3 k.c. w okresie przed i po nowelizacji kodeksu cywilnego polegającej na dodaniu art.446 § 4 k.c., przewidującego zadośćuczynienie za krzywdę doznaną w związku ze śmiercią osoby bliskiej. Wskazał, że wprowadzenie wejście w życie powyższej regulacji spowodowało, iż przepis 446 § 3 k.c. istotnie ma na celu przede wszystkim wyrównanie doznanego przez poszkodowanego uszczerbku o charakterze majątkowym, nie kompensowanego świadczeniami z art. 446 § 1 i 2 k.c., ale nie wyłącza to wyrównania na tej podstawie, także w okresie po dniu 3 sierpnia 2008 r., uszczerbków o charakterze pozaekonomicznym, powiązanych ze szkodą majątkową, polegających na przykład na utracie wymiernego finansowo wsparcia i pomocy w różnych sytuacjach życiowych, zarówno w chwili śmierci osoby bliskiej, jak i w przyszłości. Przyjął za uzasadnione roszczenia odszkodowawcze w kwotach po 15 000 zł na rzecz każdego z powodów, dalej idące żądanie uznał za wygórowane i nieadekwatne do sytuacji życiowej, w jakiej znaleźli się po śmierci synka. Sąd Apelacyjny podniósł dalej, że nie było możliwości uwzględnienia roszczeń powodów na innej podstawie prawnej, zwłaszcza na podstawie art. 448 k. c. w zw. z art. 24 § 1 k.c., albowiem powodowie, reprezentowani przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego, nie sformułowali roszczenia o zadośćuczynienie za krzywdę spowodowaną śmiercią dziecka.

W skardze kasacyjnej powodowie, zaskarżając wyrok w części oddalającej ich apelację, zarzucili naruszenie art. 446 § 3 k.c., a także naruszenie art. 391 § 1 w zw. art. 321 § 1 w zw. z art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c. oraz art. 2 i 45 Konstytucji RP. Wnieśli o uchylenie wyroku w zaskarżonej części i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w [...]. do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art.187 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., pozew powinien zawierać dokładnie określone żądanie oraz przytoczenie uzasadniających je okoliczności faktycznych, definiując w ten sposób rodzaj i zakres poszukiwanej ochrony prawnej i umożliwiając pozwanemu zajęcie stanowiska oraz przygotowanie ewentualnej linii obrony. Tak sprecyzowane roszczenie procesowe powoda (żądanie pozwu) wraz

z zespołem przywołanych na jego poparcie faktów, jest następnie przedmiotem postępowania sądowego oraz osądu dokonywanego wiążąco w orzeczeniu sądu. Powód nie ma obowiązku wskazania podstawy prawnej żądania, zaś sąd nie jest związany zastosowaną przez powoda kwalifikacją prawną zgłoszonego żądania. W orzecznictwie Sądu Najwyższego podnosi się, że wskazanie przez powoda przepisów prawa materialnego, stanowiących podstawę prawną orzeczenia, jakkolwiek niewymagane, nie pozostaje bez znaczenia dla przebiegu i wyniku sprawy, albowiem pośrednio określa także okoliczności faktyczne podlegające dowodzeniu. Na powodzie ciąży wprawdzie powinność przytoczenia jedynie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie pozwu (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.), jednakże wskazanie podstawy prawnej żądania, zwłaszcza w sytuacji zastępowania powoda przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego, nie pozostaje bez znaczenia, albowiem ukierunkowuje całe postępowanie w sprawie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 23 lutego 1999 r., I CKN 252/98, OSNC 1999, nr 9, poz. 152 oraz z dnia 28 lutego 2002 r., III CKN 182/01, nie publ.).

Stosownie do art. 321 § 1 k.p.c., sąd nie może wyrokować co do przedmiotu, który nie był objęty żądaniem, ani zasądzać ponad żądanie pozwu. Ograniczając rozważania prawne dotyczące tej normy procesowej do niezbędnego minimum, istotnego z punktu widzenia omawianej podstawy kasacyjnej, należy podnieść, że zachodzi ścisły związek między art. 187 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. wyznaczającym granice przedmiotu sporu i art. 321 § 1 k.p.c. zakreślającym granice orzekania przez sąd. Sąd jest bezwzględnie związany treścią żądania pozwu oraz jego podstawą faktyczną, natomiast przyjęcie przez sąd innej podstawy prawnej niż wskazana przez powoda, nie stanowi wyjścia poza granice żądania. W sytuacji, w której z przytoczonych przez powoda okoliczności faktycznych wynika, że - poza roszczeniem objętym żądaniem - może przysługiwać mu jeszcze inne roszczenie, sąd nie może wyrokować co do tego roszczenia, jeśli nie zostało ono wyraźnie przez powoda zgłoszone (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 29 października 1993 r., I CRN 156/93, nie publ., z dnia 29 października 1999 r., I CKN 464/98, nie publ., z dnia 12 lutego 2002 r., I CKN 902/99, nie publ., z dnia 28 kwietnia 2005 r., III CK 571/04, nie publ., z dnia 24 maja 2007 r., V CSK 25/07, OSNC-ZD 2008, nr B, poz. 32, z dnia 7 listopada 2007 r., II CSK 344/07, M. Prawn. 2007,

nr 24, s. 1339, z dnia 18 maja 2010 r., III PK 74/09, nie publ., z dnia 3 lutego 2011 r., I CSK 261/10, nie publ. oraz z dnia 2 grudnia 2011 r., III CSK 136/11, nie publ.).

W wyrażonej w art. 321 § 1 k.p.c. regule *ne eat iudex ultra petita partium* mieści się zarówno zakaz orzekania o czymś więcej, jak i o czymś innym, niż obejmuje żądanie powoda. Z tej normy procesowej wynika także zakaz orzekania przez sąd bez żądania. Związanie sądu granicami żądania łączy się ściśle z naczelnymi zasadami postępowania cywilnego, to jest regułą autonomii woli, zgodnie z którą każdy ma swobodę kształtowania swojej sytuacji prawnej oraz zasadą dyspozycyjności, zgodnie z którą strony mogą swobodnie rozporządzać przedmiotem procesu. Powód może zatem swobodnie decydować o przysługujących mu uprawnieniach i dochodzić na drodze sądowej wszystkich roszczeń, niektórych z nich albo zrezygnować z poszukiwania ochrony prawnej. Żądanie powoda może być w toku sprawy zmieniane zgodnie z art. 193 k.p.c.; miarodajne dla sądu jest żądanie i jego uzasadnienie faktyczne aktualne w chwili zamknięcia rozprawy (art. 316 § 1 k.p.c.).

W rozpoznawanej sprawie powodowie byli reprezentowani przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego w osobie adwokata, który w pozwie wniesionym w dniu 19 sierpnia 2011 r. sformułował żądanie zasądzenia kwot po 80 000 zł na rzecz każdego z powodów z tytułu odszkodowania za znaczne pogorszenie się ich sytuacji życiowej wskutek śmierci małoletniego dziecka, wskazując podstawę prawną - art. 446 § 3 k.c. Tak sformułowane roszczenie pozwu było następnie przedmiotem kilkuletniego postępowania i zostało ostatecznie osądzone przez Sąd Okręgowy oraz - w następstwie apelacji powodów - przez Sąd Apelacyjny, który w wyroku reformatoryjnym przyznał powodom po 15 000 zł odszkodowania za pogorszenie sytuacji życiowej (art. 446 § 3 k.c.).

W toku sprawy, zawodowy pełnomocnik procesowy powodów nie rozszerzył powództwa o kolejne roszczenia, nie dokonał także zmiany zgłoszonego w pozwie żądania (art. 193 k.p.c.), w szczególności nie sformułował roszczenia o zasądzenie na rzecz powodów określonych kwot z tytułu zadośćuczynienia za cierpienia psychiczne i krzywdę doznaną w wyniku śmierci dziecka. Dziecko stron zmarło

w dniu 14 marca 2008 r., a zatem przed wejściem w życie art. 446 § 4 k.c., dodanego ustawą z dnia 30 maja 2008 r. o zmianie ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 116, poz. 731). Stosownie do tego przepisu, sąd może przyznać najbliższym członkom rodziny zmarłego odpowiednią sumę tytułem zadośćuczynienia pieniężnego za doznaną krzywdę wynikającą ze śmierci bliskiej osoby. Wobec braku odrębnej regulacji intertemporalnej w tej ustawie, zgodnie z ogólną zasadą wyrażoną w art. XXVI p.w.k.c., art. 446 § 4 k.c. nie znajduje zastosowania do przypadków, w których śmierć osoby bliskiej w wyniku czynu niedozwolonego nastąpiła przed dniem 3 sierpnia 2008 r. Poczynając od 2009 r. w orzecznictwie sądów powszechnych oraz Sądu Najwyższego zarysowała się koncepcja zgodnie z którą, członkowi rodziny zmarłego przysługuje- na podstawie art. 448 k.c. w zw. z art. 24 § 1 k.c. - zadośćuczynienie pieniężne za doznaną krzywdę, gdy śmierć nastąpiła na skutek deliktu, który miał miejsce przed dniem 3 sierpnia 2008 r. (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2010 r., III CZP 76/10, OSNC-ZD 2011, nr B, poz. 42, z dnia 13 lipca 2011 r., III CZP 32/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 10, z dnia 7 listopada 2012 r., III CZP 67/12, OSNC 2013, nr 4, poz. 45, z dnia 20 grudnia 2012 r., III CZP 93/12, OSNC 2013, nr 7-8, poz. 84 i z dnia 12 grudnia 2013 r., III CZP 74/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 88, a także wyroki Sądu Najwyższego z dnia 10 listopada 2010 r., II CSK 248/10, nie publ., z dnia 11 maja 2011 r., I CSK 621/10, nie publ., z dnia 26 lipca 2012 r., I PK 18/12, nie publ., z dnia 11 lipca 2012 r., II CSK 677/11, nie publ., z dnia 15 marca 2012 r., I CSK 314/11, nie publ. oraz z dnia 5 października 2011 r., IV CSK 10/11, OSNC-ZD 2012, nr C, poz. 55). Orzecznictwo to było znane lub powinno być znane profesjonalnemu pełnomocnikowi procesowemu powodów w chwili wniesienia pozwu w tej sprawie oraz w toku postępowania przed Sądem Okręgowym; przyjęty w tych orzeczeniach pogląd prawny stwarzał możliwość wystąpienia z odrębnym roszczeniem o zadośćuczynienie za krzywdę spowodowaną śmiercią dziecka, czego jednak pełnomocnik procesowy powodów nie uczynił. W odniesieniu do wywodów prawnych zawartych w uzasadnieniu omawianej podstawy kasacyjnej należy zaakcentować, że roszczenie o zadośćuczynienie za zerwanie więzi rodzinnej przyznawane na podstawie art. 448 w zw. z art. 24 § 1 k.c. jest rodzajowo i normatywnie odmienne od roszczenia zmierzającego do naprawienia szkody

majątkowej, opartego na art. 446 § 3 k.c. Zadośćuczynienie jest oderwane od sytuacji majątkowej pokrzywdzonego oraz od konsekwencji, jakie śmierć osoby bliskiej powoduje w szeroko rozumianej sferze interesów majątkowych powoda; ma na celu złagodzenie cierpienia psychicznego wywołanego śmiercią osoby najbliższej, traumatycznych przeżyć z nią związanych oraz ułatwienie przystosowania się do zmienionej sytuacji życiowej. Przewidziane w art. 446 § 3 k.c. odszkodowanie obejmuje natomiast szeroko pojęte szkody majątkowe, często nieuchwytnie lub trudne do precyzyjnego wyliczenia, prowadzące do znacznego pogorszenia sytuacji życiowej osoby najbliższej.

W tej sytuacji wobec niesformułowania przez powodów roszczenia o zadośćuczynienie za krzywdę wywołaną śmiercią noworodka, nie było podstawy do oceny przez Sąd, czy wykazane przez powodów fakty, przywołane na okoliczność znacznego pogorszenia się sytuacji życiowej powodów wskutek śmierci dziecka w rozumieniu art. 446 § 3 k.c., mogły stanowić podstawę do orzeczenia o zadośćuczynieniu za krzywdę spowodowaną naruszeniem więzi rodzinnych wskutek śmierci dziecka na podstawie art. 448 k.c. i 24 k.c. Kasacyjny zarzut naruszenia art. 391 § 1 w zw. art. 321 § 1 w zw. z art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c. oraz art. 2 i 45 Konstytucji RP przez cyt. „nierozważenie możliwości uwzględnienia powództwa na innej podstawie prawnej niż pierwotnie wskazana w sytuacji, w której ustalenia faktyczne dokonane przez Sąd Okręgowy prowadzą do wniosku, że należało rozważyć zastosowanie art. 448 w zw. z art. 24 k.c.”, nie zasługiwał zatem, z opisanych przyczyn, na uwzględnienie.

Nie jest także zasadny zarzut naruszenia art. 446 § 3 k.c. przez nieprawidłową, zbyt wąską, zdaniem skarżących, wykładnię przez Sąd Apelacyjny zawartej w nim normy. W świetle ustabilizowanego orzecznictwa Sądu Najwyższego, szkoda, o jakiej mowa w przepisie art. 446 § 3 k.c., może polegać na rozstroju zdrowia osoby pośrednio poszkodowanej, związanym ze stresem i przeżyciami wywołanymi zgonem osoby bliskiej. Jeśli stan zdrowia tej osoby prowadzi do utraty energii, sił życiowych, ujemnie rzutuje na wszystkie sfery jej życia po śmierci osoby bliskiej, osłabia motywację do kształcenia się, zdobywania kwalifikacji, pracy zarobkowej, zmniejsza efektywność w zdobywaniu środków utrzymania, gromadzeniu

zasobów, a zatem pogarsza jej perspektywy na przyszłość, to niewątpliwie okoliczności te powodują znaczne pogorszenie sytuacji życiowej, wywołując odczuwalne skutki ekonomiczne kompensowane odszkodowaniem, o którym mowa w tym przepisie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 5 stycznia 1968 r., I PR 424/67, nie publ., z dnia 27 listopada 1974 r., II CR 658/74, nie publ., z dnia 24 sierpnia 1977 r., IV CR 300/77, nie publ. oraz z dnia 30 listopada 1977 r., IV CR 458/77, nie publ.). Znaczne pogorszenie sytuacji życiowej może polegać także na pozbawieniu osoby pośrednio poszkodowanej, możliwości korzystania z faktycznego wsparcia udzielanego jej wcześniej przez osobę bliską. Świadczenia te, jakkolwiek trudno wyliczalne, mają niewątpliwie swój wymiar majątkowy, bowiem zwalniają uprawnionych z konieczności pokrywania ich kosztów. Chodzi tu przykładowo o wykonywanie na rzecz uprawnionego różnych prac, w tym fizycznych, prowadzenie gospodarstwa domowego, bezpośrednią opiekę, pomoc w nauce, pracy zawodowej, działalności gospodarczej, remontach, naprawach, utrzymaniu nieruchomości lub innych składników majątku. Odszkodowanie, o którym mowa w art. 446 § 3 k.c., rekompensuje zatem szeroko pojęte szkody majątkowe, często nieuchwytne lub trudne do obliczenia, prowadzące do znacznego pogorszenia sytuacji życiowej osoby najbliższej (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 października 1970 r., III PZP 22/70, OSNC 1971, nr 7-8, poz. 120). Ocena znacznego pogorszenia zależy od rozmiarów ujemnych następstw natury majątkowej, zarówno już istniejących, jak i dających się rozsądnie przewidzieć, na podstawie zasad doświadczenia życiowego, w przyszłości, z uwzględnieniem stanu zdrowia osoby uprawnionej, jej wieku, warunków i trudności życiowych, stosunków rodzinnych i majątkowych. Istotne jest również porównanie tej sytuacji ze stanem, w jakim uprawniony by się znajdował, gdyby osoba zmarła pozostawała przy życiu (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 1985 r., II CR 163/85, WPP 1986, nr 2 s. 197 oraz z dnia 24 października 2007 r., IV CSK 192/07, OSNC-ZD 2008 r., z. C, poz. 86).

Zmieniając niekorzystne dla powodów orzeczenie Sądu pierwszej instancji i przyznając każdemu z powodów - na podstawie art. 446 § 3 k.c. - odszkodowanie

w kwotach po 15 000 zł, Sąd Apelacyjny szeroko uargumentował swoje stanowisko, odwołując się do udowodnionych w sprawie faktów oraz przedstawionych wyżej poglądów judykatury i nauki prawa. Nie doszło do naruszenia art.446 § 3 k.c. w sposób wskazany w podstawie kasacyjnej, stąd orzeczono, jak w sentencji (art. 398¹⁴ k.p.c.).

jw